

bylo kdysi jejich, co uplatňováním koránu a sunny sami světu dali. Evropané ummu předběhli pouze proto, že zatímco ona sama Boží zvěst stále více zrazovala, dokázali využít toho, co se od muslimů kdysi naučili v Andalusii a v Palestině“ (c.d., s. 214).

Tak například parlamentní demokracie v pojetí Rašída Ridá není nijak originální západní vynález, muslimové již dávno znají instituci *šúrá*, tedy konzultativní radu nejzbožnějších a nejkušenějších členů obce. Džihád tudíž v této optice znamená především usilování o civilizační dostižení Západu skrze aktivní přístup k životu, čínorodost a úsilí o všeobecné blaho: „Evropané dnes mají v sobě větší dynamiku než kterákoliv jiná civilizace, a proto se jim podařilo ovládnout svět. [...] Muslimové však mohou dosáhnout mnohem větší dynamiky a budou toho schopni proto, že se vrátí k plnění závazků, které jim předurčil Bůh, nikoliv proto, že by se kořili kapitálu a modle národní výlučnosti“ (c.d., s. 213). V této linii umírněného reformismu do dnešní doby pokračoval také rektor Al-Azharu (1958–1963) Mahmúd Šaltút, kterého lze označit za jednoho z nejdůležitějších oficiálních ulamá 20. století.

Takováto umírněná pojetí džihádu se však dnes střetávají s mobilizačním a na násilí orientovaným přístupem. Ten se však podle Mendela stále méně obrací proti vnějšímu nepříteli, primárním nepřítelem se naopak v průběhu 20. století stávají vládnoucí souvěrci, kteří svou nezodpovědností zavedli ummu do nedůstojného postavení a úpadku. Jde jak o brutální republikánské a sekulární se profilující diktatury, tak rovněž o zkorumpované konzervativní monarchie, jimž v obou případech sekundují kolaborující oficiální duchovní ochotní ve jménu víry ospravedlnit prakticky cokoliv. Obě strany se uchylují k islámu, aby se vzájemně obviňovaly z odpadlictví a ze zrady skutečně pravé víry. Miloš Mendel se v této souvislosti v závěru knihy podrobně věnuje zakladateli opozičního Muslimského bratrstva, Hasanu al-Banná a také dalším klíčovými ideologům politického islámu 20. století, jako jsou Sajjid Kutb, Maúdídí, Rúholláh Músaví Chomejní, nebo současné hvězdě Júsufu al-Karadáwí.

Cílem této recenze bylo představit hlavní body knihy, kterou lze vřele doporučit všem zájemcům nejen z řad orientalistiky, ale také

sociologie, historie, politologie, žurnalistiky a mezinárodních vztahů. Jde o ryzí příklad orientalistické badatelské produkce, jež napomáhá problematizovat stereotypy, povrchní porozumění i vyložené mýty, s nimiž se v akademickém a publicistickém diskurzu v souvislosti s konceptem džihádu pravidelně setkáváme.

Karel Černý

Miroslav Bárta, Martin Kovář a kolektiv autorů: *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur*. Praha: Academia, 2011, 816 stran.

Téma kolapsu společnosti je v posledních letech díky probíhající ekonomické krizi hojně diskutováno jak na laické úrovni, do níž je možné zpravidla počítat i obecnou žurnalistiku, tak i po odborné stránce. V případě studia kolapsů coby společenskovedního problému ale nejde o čistě konjunkturalistické téma – výzkum zániku a proměny minulých civilizací a kultur tvoří integrální součást zejména archeologického a historického bádání a je tedy na co navazovat. Až do vydání knihy Josepha Tainterova *The Collapse of Complex Societies* v roce 1988 (česky *Kolapsy složitých společností*. Praha: Dokořán, 2009) však byly obvykle rozebírány jednotlivé příčiny konkrétních případů zániku konkrétních společností. Tainterova teorie, která popisuje kolaps jako náhlou ztrátu komplexity, na níž se podílejí jak vnitřní dynamika společnosti, tak i vnější příčiny, jež mohou představovat pověstnou „poslední kapku“, se oproti tomu snažila poskytnout obecný model kolapsu a neopomíjela ani potenciál navazujícího adaptivního rozvoje podminěného předchozím snížením komplexity.

V českém prostředí téma společenských kolapsů v návaznosti na Tainterova v posledních letech významně pootevřeli Miroslav Bárta a Petr Pokorný knihou *Něco překrásného se končí: Kolapsy v přírodě a společnosti* (Praha: Dokořán, 2008), nešlo ale o jediný text týkající se tohoto problému – související otázky byly diskutovány jak v dalších, již specializovanějších pracích těchto autorů (např. Miroslav Bárta et al.: *Ostrovy zapomnění. El-Héz a české výzkumy v západní egyptské poušti*. Praha: Dokořán,

2009), tak i jinde – zde můžeme zmínit například esejistickou tvorbu Václava Cílka. Výrazný nárůst zájmu o tuto tematiku v posledních letech pak vedl Miroslava Bártu a Martina Kováře k pokusu sestavit multioborový sborník (či kolektivní monografii), který by byl věnovaný sociálním kolapsům a který by obsahoval příspěvky nejen historiků a archeologů, ale sociologů, ekonomů, přírodovědců a zástupců dalších relevantních vědních disciplín. Výsledkem je recenzovaná publikace.

Většina z celkem třiceti příspěvků obsažených v knize je řazena chronologicky, na začátku jsou doplněny obecným úvodem z pera Miroslava Barty, který je věnován obecné definici kolapsu a jeho charakteristickým rysům, a na konci studii zaměřenými přírodovědně.

Na Bártův úvod navazuje oddíl sestavený z příspěvků z oboru archeologie; zastoupeni jsou Jiří Svoboda (*Komplexnost lovců-sběračů a komplexnost moravského gravettienu*), Jan Turek (*Poháry místo monumentů. Tradice a změny v společnosti a v kosmologii evropských zemědělců ve 3. tisíciletí před Kristem*), Alžběta Danielisová („A pak se potichu vytratili...“ *Zánik keltské civilizace v Čechách z pohledu archeologie*), Jiří Militký (*Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky*) a Evžen Neustupný (*Pulzování archeologických kultur*). Obecně je možné říci, že texty v této kapitole jsou přínosné zejména tím, že shrnují aktuální stav poznání témat, jež byla v minulosti vykládána jinak, přičemž tento starší výklad má dosud značnou setrvačnost – týká se to zejména příspěvků Turka, který u proměny eneolitických kultur v souladu s novějším poznáním akcentuje význam změny v symbolických systémech a obecně celospolečensky uznávané ideologii, a Danielisové hledající vnitřní, zejména ekonomické příčiny a projevy zhroucení keltského osídlení v českých zemích. Neustupného teoretičtěji zaměřený text rovněž zdůrazňuje roli symbolických systémů a upozorňuje, že rozsáhlou změnu společnosti může přivodit i vznik nového zásadního symbolického prvku nebo proměna významu prvku existujícího. V archeologických pramenech je možné proměny tohoto typu pozorovat jako pulzování mezi rozvolněným a uniformním

projevem archeologických kultur, kdy je starší, již diverzifikovaný symbolický systém nahrazen novou, symbolicky zatím jasně a jednotně provázanou ideologií.

Problematika starověkých civilizací je pokryta texty Petra Charváta (*Každý konec je nový začátek: transformace sumerské společnosti na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l.*), Jiřího Janáka (*Achnaton – filozof na trůně nebo tyran?*), pozoruhodnou studii Jakuba Maršálka *Jednota a rozpady starověké Číny*, zabývající se komplexní dynamikou vztahů jednotlivých čínských států a jejich (nejen) politické kultury přibližně od roku 2000 př. n. l. do přelomu letopočtu, a prací Jiřího Musila *Krise a úpadek římské říše*.

Středověk a raný novověk zastupují příspěvky Michala Lutovského (*Vzestup a pád „říše českých Boleslavů“*), Petra Čorneje (*Husitství: katastrofa, neb východisko z pozdně středověké krize?*), Markéty Křížové (*Kolaps indiánských říší?*), Josefa Opatrného o španělském koloniálním impériu (*Dlouhá cesta ke kolapsu. Konec říše, nad níž nezapadalo slunce*) a Jaroslava Pánka (*Bílá hora a černý pád stavovského státu*). Je možné říci, že i témata historicky natolik vytěžovaná, jako jsou některá z výše nastíněných, se podařilo autorům prezentovat prostřednictvím společného tématu „kolapsu“ poměrně inovativně, moderně a zajímavě.

Na tento oddíl pak plynule navazuje trochu nevyvážená sekce věnovaná novověku a nejnovější době. Její první polovinu představují historicky analytické příspěvky psané v obdobném duchu, jako v kapitole předchozí (Eduard Gombár – *Zánik osmanského impéria*, Robert Kvaček – *Pád Rakousko-Uherska a vznik Československa*, Ondřej Houska – *Uspořádání odsouzené k zániku? Mýty a skutečnosti o kolapsu versailleského mírového systému*, Martin Kovář – *Smutný kolaps v pravý čas. Pád, který zachránil Británii*). Text Jana Rychlíka *Rozdělení Československa (1989–1992)* je podrobnou kronikou popisovaných událostí s menším důrazem na teoreticko-analytický přístup, téma dějin 20. století pak uzavírá studie Michala Pullmana *Úpadek a pád komunistických režimů ve střední a (jiho) východní Evropě*. Následující texty, které reflektují nejnovější dějiny a současnost, trochu trpí nevyhnutelným handicapem, který je způsoben

malým odstupem od popisovaných událostí. Příspěvek Jiřího Ellingera *Spojené státy americké po 11. září 2001. Počátek úpadku amerického „impéria“?* se s tímto problémem vyrovnává poměrně úspěšně tím, že se věnuje rozboru současných politologických a prognostických názorů na budoucí vývoj postavení Spojených států. Mojmir Hampl (*Současná světová krize. Normální cyklus nebo náznak kolapsu?*) zase představuje na příkladu aktuální finanční krize model distribučních koalic v pojetí Mancura Olsona. Za nejproblematictější příspěvek knihy považují text Miroslava Ševčíka a Michaely Ševčíkové *Hrozba pro současnost i pro budoucnost: kolapsy veřejných rozpočtů na pokraji nového tisíciletí*, který proti sobě v poněkud alarmistickém duchu staví idealizované (a ideologizované) koncepty (pozitivního) kapitalismu a (negativního) socialismu a má místy spíše charakter přednášky na sjezdu politické strany.

Poslední kapitolou knihy je oddíl nazvaný *Člověk a přírodní prostředí*. Jeho první příspěvek *Kolapsy vs. přírodní katastrofy* (Jan Kozák) je koncepčně poněkud nevyvážený, neboť kombinuje dosti obecnou teoretickou úvodní část s delším a v řadě ohledů podnětným rozбором zobrazování přírodních katastrof od 13. do 19. století. Vzhledem k pojetí publikace by možná bylo vhodnější zmiňovaný teoretický úvod pojmut jako samostatný a trochu detailnější příspěvek. Nejde ale o zásadní problém. Text Petra Pokorného *Česká krajina a kolapsy* částečně navazuje na archeologickou kapitolu knihy a zabývá se kolísáním pravěkého až raně středověkého osídlení Čech a jeho odrazem v palynologických pramenech. Pavla Státníková se v příspěvku *Praha, Pražané a vltavské povodně* věnuje historickým povodním na Vltavě a tomu, jak na ně společnost bezprostředně reagovala, zejména způsobu organizace záchranných a preventivních prací. Antropogenně podmíněné erozní procesy srovnává Lenka Lisá v článku *O kolapsech skrytých pod povrchem krajiny*. Publikaci pak uzavírají příspěvky Václava Cílka *Suroviny a konec světa – od kolapsu k regeneraci* a Vladimír Brůny, Kateřiny Křovákové a Petera Chrastiny *Paměť mostecké krajiny – delete a restart*.

Celkově je možné knihu sestavenou Miroslavem Bártoou a Martinem Kovářem jako

zajímavý multidisciplinární příspěvek k problematice, která je v posledních letech v sociálních vědách hojně diskutována. Její široký tematický záběr zaručuje, že i čtenář, který se jedním ze zastoupených oborů zabývá, zde najde informace dokreslující věci jemu známé z jiného úhlu pohledu. Snaha oslovit široké spektrum autorů s sebou samozřejmě vždy nese i riziko roztržitosti, přebujelosti a nevyváženosti, dá se ale říci, že se editorům podařilo vypořádat se s tímto problémem poměrně dobře. *Cesty civilizací a kultur* tak představují záslužný počín, který se může v našem jazykovém prostředí stát jednou ze základních publikací na téma civilizačních kolapsů.

Jan Pohunek

Gérard Noiriel: Úvod do sociohistorie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 146 stran (přel. Pavel Sítek).

Formy interpretace a „vytváření“ historie se již od 70. let minulého století stávají významným sociologickým tématem v souvislosti s postmodernistickou kritikou historiografie jako vědy. Do způsobů, jimiž profesionální historikové pojednávají dějiny, vstupuje několik problematických aspektů, z nichž jsou nejčastěji zmiňovány politické a mocenské vlivy (historie jako legitimizace stávajícího řádu). Jedním z výsledků této diskuse je teze, že „učebnicová historie“ je pouze jednou z forem společenské paměti, obsahující přesvědčivé shrnutí minulosti, které je výsledkem složitých procesů interpretace a výběru (toto přesvědčení formuluje například Peter Burke ve své stati *History as Social Memory* z roku 1989).

Historik Gérard Noiriel (nar. 1950) částečně navazuje na zmíněnou kritickou tradici francouzské filozofie a sociologie – patří ke generaci univerzitních studentů, jejichž přednášejícími byli například Michel Foucault, Pierre Bourdieu nebo Jacques Derrida. V jeho odborné bibliografii převažují témata historických souvislostí přistěhovalectví, dějin dělnického hnutí, postavení intelektuálů, otázky národní a státní identity, nedávno vydal studii k historickému